

حقوق کارگران در ایران

بنیاد رسانه‌ای زمانه

شماره ۱۱

فوریه - مارس ۲۰۲۰

حقوق کارگران در ایران

شماره ۱۱

بهمن و اسفند ۱۳۹۸ / فوریه و مارس ۲۰۲۰

فهرست

۳	..... مقدمه
۴	..... مسائل عمده
۴	..... پرستاران بدون امکانات در نبرد با کرونا
۶	..... ایمنی کار: کارگران در محیط‌های آلوده
۸	..... کرونا: تحمیل بیکاری به کارگران «غیررسمی» و روزمزد
۹	..... دستفروشی ممنوع شد
۱۱	..... مرزها بسته شد، کولبران بیکار شدند
۱۲	..... کودکان کار و زباله‌گردها
۱۶	..... بازنشستگان: زندگی زیر خط فقر
۱۸	..... معوقات مزدی کارگران شهرداری
۱۸	..... زنجیره بیکارسازی کارگران
۲۰	..... سرکوب
۲۱	..... حوادث کارگری

مقدمه

این یازدهمین خبرنامه کارگری زمانه است که هر دو ماه یک بار منتشر می‌شود.

تمرکز خبرنامه کارگری بر روی این نکات عمده است: امنیت و سلامت در محل کار، تبعیض در محل، قانون کار، زنان، کودکان کار، مسائل مربوط به قراردادهای بیکاری، تعویق و یا نپرداختن دستمزدها، و نیز موضوع تشکلهای کارگری.

زمانه به شکل پیگیر اخبار کارگری در ایران را گزارش می‌کند. این دوماهنامه‌ها در نظر دارند که یک “تصویر بزرگ” از موضوع حقوق کارگران ایران ارائه کنند تا دانش و آگاهی در مورد وضعیت کارگران در ایران افزایش یابد. گزارش پیش‌رو رخدادهایی را در محدوده تقریبی بهمن و اسفند ۱۳۹۸ / فوریه و مارس ۲۰۲۰ پوشش می‌دهد. خبرنامه مدعی پوشش همه رخدادهای نیست.

ما در اول ماه سال گذشته یک خبرنامه سالانه هم منتشر کردیم که در آن موضوعات عمده در حوزه کارگری در یک بازه یک ساله مرور شده‌اند. در اول ماه مه امسال خبرنامه سالانه شماره ۲ منتشر خواهد شد.

مسائل عمده

سال ۱۳۹۸ برای کارگران با اخبار ناخوشایند به پایان رسید. از نیمه بهمن / اوایل فوریه نخستین نشانه‌های ابتلا به ویروس کرونا (کووید-۱۹) در ایران گزارش شد. پس از آن هر روز ابعاد فاجعه بزرگ‌تر شد. تعداد مبتلایان و جان‌باختگان دم‌افزون است.

شیوع ویروس کرونا پرده از ناتوانی نظام درمانی و خدمات بهداشتی در ایران برداشته است. تا ۲۵ اسفند حداقل هفت پرستار به دلیل ابتلا به کرونا در محل کار فوت کردند. پرستاران در بیمارستان‌های استان گیلان، قم و اصفهان با کمبود امکانات بهداشتی و لوازم پیشگیری دست به گریبان بودند و نهادهای دولتی، ناتوان از تامین این لوازم.

در محیط‌های کارگری اعتراض‌ها به وضعیت ناسالم، غیربهداشتی و حفاظت نشده بی‌نتیجه بود. علی‌رغم کاهش ساعت کار نهادهای دولتی و تعطیلی بسیاری از برنامه‌های ورزشی، فرهنگی و مذهبی، کارگران ناچار بودند - با حداقل امکانات - در محل کار حاضر شوند تا از خطر اخراج در امان بمانند.

این در حالی است که برخی صاحبان بنگاه‌ها به بهانه کرونا و «رکود»، کارگران و کارکنان را اخراج کردند یا به مرخصی اجباری فرستادند. واحدهای تولیدی بزرگ‌تر هم ساعت کار و میزان تولید را کاهش دادند و کارگران را به «مرخصی» اجباری بدون حقوق فرستادند.

شیوع کرونا حتی مانع تعیین حداقل دستمزد سال آینده شد. پس از آنکه رقم سبد معیشت تعیین شد، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی برای تشکیل جلسه شورای عالی کار - که نهاد مرجع تعیین حداقل دستمزد است - اقدامی نکرد و رسانه‌های خبری نزدیک به خانه کارگر اعلام کردند جلسه شورای عالی کار به ۲۶ اسفند موکول شده است. بعید است مذاکرات تنها با یک جلسه به نتیجه برسد، و به‌نظر می‌رسد تصمیم‌گیری نهایی در باره حداقل دستمزد به سال بعد موکول خواهد شد.

پرستاران بدون امکانات در نبرد با کرونا

از آغاز اسفند که وزارت بهداشت و درمان جمهوری اسلامی به صورت علنی شیوع کرونا در ایران را تایید کرد، پرستاران و کادر خدماتی مراکز درمانی و بیمارستان‌ها با کمبود لوازم حفاظتی و اضافه کار اجباری روبرو شدند.

محمد شریفی‌مقدم، دبیرکل خانه پرستار، ۲۰ اسفند از عدم تمایل پرستاران پیمانی به تمدید قراردادهایشان خبر داد. به گفته او اغلب پرستاران در ایران قرارداد موقت دارند و به واسطه شرکت‌های پیمانکار تامین نیروی انسانی استخدام شده‌اند.^۱

پرستاران بیمارستان الزهرا رشت هفت ماه است که حقوق نگرفته‌اند.

خانه پرستار ۲۲ اسفند در نامه‌ای به حسن روحانی، رئیس جمهوری ایران، از نابرابری در پرداخت و افزایش دستمزد پرستاران قرارداد موقت، شرکتی و استخدامی انتقاد کرد. در این نامه فاش شده بود که افزایش ۵۰ درصدی دستمزدها پرستاران شرکتی را در برنمی‌گیرد و دستمزد پرستاران قراردادی هم کمتر از پرستاران رسمی افزایش یافته است. بنابر این نامه، پرستاران با توجه به نوع قراردادهایشان دریافتی‌های متفاوتی دارند.^۲ خانه پرستار در این نامه خواستار رفع تبعیض از دستمزد پرستاران و همچنین اجرای قانون مشاغل سخت و زیان‌آور برای پرستاران، استخدام ۲۰ هزار پرستار شرکتی و تامین ملزومات و تجهیزات حفاظتی و ایمنی جهت پیشگیری از انتشار بیشتر آلودگی در میان مردم و حفظ سلامت و جان گروه پرستاری و کادر درمان شد. براساس گزارش خبرگزاری‌های رسمی ایران از آغاز شیوع کرونا دستکم هفت پرستار در بیمارستان‌های استان‌های گیلان و تهران به دلیل ابتلا به این بیماری جان باختند.

علی شیخ‌مرادی، نرجس خانعلی‌زاده، غلامرضا وثوقی‌کیا، رامین عزیزی‌فر، فریبا ایزدپناهی و مولود جعفری از جمله پرستارانی بودند که به دلیل ابتلا به کرونا به فوت کردند.

دبیرکل خانه کارگر ۲۲ اسفند مرگ پرستاران به دلیل ابتلا به کرونا را تایید کرد اما گفت که اجازه ندارد آمار را اعلام کند. در همین دوره مرگ حداقل ۸ پزشک در مناطق مختلف ایران به دلیل ابتلا به کرونا گزارش شد.

مهمترین علت ابتلای کادر درمان و خدمات بیمارستان‌ها به کرونا، کمبود لوازم و تجهیزات ایمنی و حفاظتی بوده است. شرایط به گونه‌ای بوده است که در استان گیلان پرستاران از خیرخواهان و مردم خواستند تجهیزات مورد نیاز را تامین کنند.

به گفته محمد شریفی‌مقدم، دبیرکل خانه پرستار، پرستاران شرکتی و قرارداد موقت در پایان سال حاضر به تمدید قراردادهای خود نیستند و خواستار تبدیل قراردادهای کاری شده‌اند. این خواسته در شرایطی مطرح شده که وزارت بهداشت و درمان جمهوری اسلامی به منظور تأمین پرستار و کادر درمان آگهی استخدام ۸۹ روزه (کمتر از سه ماه) پرستار را منتشر کرده است.

وزارت بهداشت و درمان برای پیشبرد سیاست‌های خصوصی‌سازی در حوزه درمان، تأمین پرستار بیمارستان‌های دولتی را به شرکت «آوای سلامت» که زیرمجموعه این وزارتخانه است، واگذار کرده است. این شرکت با دانشگاه‌های علوم پزشکی مراکز استان‌ها و مراکز درمانی وابسته به این دانشگاه‌ها قرارداد همکاری دارد.

ما در گزارش قبلی به مطالبات حقوقی و تأخیر در پرداخت دستمزد و کارانه پرستاران اشاره کردیم. به گفته برخی مقام‌های دولتی پرستاران تا ۱۹ ماه کارانه یا اضافه کار طلب دارند.

ایمنی کار: کارگران در محیط‌های آلوده

دولت ایران با وجود افزایش شمار مبتلایان به کرونا حاضر نشد نهادهای دولتی، شرکت‌های خدماتی و بنگاه‌ها را تعطیل کند. کارگران در واحدهای تولیدی و پروژه‌های نفت و گاز مجبور هستند در محیط‌های جمعی و بدون برخورداری از لوازم بهداشتی حفاظتی به فعالیت ادامه بدهند.

در عسلویه، کارگران پروژه‌های نفت و گاز که به صورت جمعی در خوابگاه‌ها زندگی می‌کنند، در نامه‌ای سرگشاده نسبت به خطر شیوع کرونا در محیط کار و خوابگاه‌ها هشدار دادند. خبرگزاری دولتی کار ایران (ایلنا)، که تریبون غیررسمی خانه کارگر و شوراهای اسلامی کار به شمار می‌رود، ۵ اسفند از

ابتلای چند تن از کارگران به کرونا در عسلویه خبر داد. مقام‌های وزارت بهداشت و درمان این گزارش را تکذیب کردند.

در اراک کارگران هپکو خواستار توزیع مواد ضدعفونی و ماسک رایگان در محیط‌های کاری شدند. چرا که قیمت ماسک و مواد ضدعفونی کننده افزایش یافته و این کالاها در بازار نایاب شده‌اند.^۳ نتایج یک بررسی که توسط مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (ایسپا)، انجام شد، نشان می‌دهد ۲۲ درصد مردم در تهران توان مالی خرید ماسک و مواد ضدعفونی کننده را ندارند.^۴

کارگران شرکت راه‌آهن جمهوری اسلامی در مناطق مختلف ایران که به صورت قراردادی و با قراردادهای موقت اشتغال دارند هم نسبت به شیوع کرونا در محیط‌های کاری هشدار دادند و خواستار توزیع لوازم حفاظتی رایگان شدند.

دولت، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و کارفرمایان و صاحبان بنگاه‌های دولتی و خصوصی اما این خواسته‌ها را نادیده گرفتند. کارفرمایان در بسیاری از بنگاه‌ها در مقابل کاهش ساعت کار و افزایش ایمنی و توزیع رایگان وسایل حفاظتی مقاومت کردند. در «ایران خودرو» به عنوان یکی از دو شرکت بزرگ خودروسازی در ایران، رئیس اتحادیه کارگران فاش کرد که بسته‌های بهداشتی توزیع نشده و کارگران در فضاهای فشرده ناچارند از سرویس‌های بهداشتی مشترک استفاده کنند.

شرایط در کارخانه و بنگاه‌های کوچک‌تر خطرناک‌تر و آلوده‌تر گزارش شده است. در خوزستان یک ویدئو از کارگران نی‌پر شرکت کشت و صنعت نیشکر هفت‌تپه منتشر شد که نشان می‌دهد کارگران بدون امکانات حفاظتی مانند ماسک و دستکش به صورت جمعی سمپاشی می‌شوند.^۵ کارگران سیمان کارون هم در یک نامه به وزیر بهداشت و درمان نوشتند هیچ یک از اقدامات توصیه شده برای مقابله با شیوع کرونا در این کارخانه انجام نشده است.^۶

صاحبان بنگاه‌های خصوصی نه به تعطیلی یا کاهش ساعت کار رضایت داده‌اند، و نه به تعطیلی خطوط تولید. و با این استدلال که شرکت‌های خصوصی را نمی‌توان به امر دولت تعطیل کرد، سلامت کارگران و نیروهای کار را به خطر انداخته‌اند.^۷ دولت و دستگاه‌های متولی حوزه کار و سلامت یعنی وزارت کار و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در این خصوص کاملاً منفعل بوده‌اند.

حسن ایزدی، دبیر خانه کارگر استان گیلان، از تشکلهای حکومتی، ۱۹ اسفند فاش کرد:

«برخی کارخانه‌ها سه شیفت را تبدیل به یک شیفت کرده‌اند و تمام کارگران را در یک سالن جمع کرده‌اند. در شرایطی که صدها کارگر باید در یک شیفت کار کنند، که نگرانی از شیوع ویروس کرونا بیشتر از گذشته شده است. برخی کارخانه‌ها هم به صورت دو شیفت و سه شیفت یا ۱۲ ساعت کارگران خود را به کار گرفته‌اند.»^۸

حمیدرضا امام‌قلی‌تبار، بازرس «مجمع عالی نمایندگان کارگران کشور» هم گفت که در حال حاضر بخش عمده‌ای از کارگران از ترس اخراج و تمدید نشدن قراردادهایشان «بدون ماسک و دستکش مشغول فعالیت هستند و از آنجایی که نگران موقعیت شغلی خود هستند با ریسک خطر ابتلا به این بیماری فعالیت می‌کنند.»^۹

کرونا: تحمیل بیکاری به کارگران «غیررسمی» و روزمزد

کارفرمایان و صاحبان بنگاه‌ها تا آنجا که ممکن بود در مقابل توقف تولید و تعطیلی بنگاه‌ها مقاومت کردند و اگر به ناچار به این مسئله تن دادند، کارگران را بیکار کردند.

شرکت مسافرتی علی‌بابا که از شرکتهای استارت‌آپی به شمار می‌رود در یک اطلاعیه اعلام کرد ۱۸۲ تن از کارکنان خود را اخراج کرده است.^{۱۰} الی‌گشت یک شرکت ارائه دهنده خدمات مسافرتی و توریستی هم از اخراج ۸۰ تن از کارگران خود خبر داد.^{۱۱}

این دو شرکت مشکلات صنعت گردشگری در چند ماه اخیر و شیوع کرونا را علت اخراج ۲۶۲ کارگر خود اعلام کردند. این کارگران با قراردادهای موقت مشغول به کار بودند. علاوه بر این، شمار زیادی از کارگران صنعت گردشگری و هتلداری نیز به همین دلیل شغل خود را از دست دادند.

به گفته مهسا مطهر، دبیر کانون انجمن‌های صنفی کارگری راهنمایان گردشگری ایران، کارگرانی که به عنوان راهنمای تورهای گردشگری مشغول به کار بودند و اخراج شدند، روزمزد بودند و بیمه اشتغال نداشتند و از همین رو هم امکان دریافت خدمات بیمه بیکاری را ندارند.

شرکت پومر در شهر صنعتی کاوه ساوه، واقع در استان مرکزی هم ۴۰ تن از کارگرانش را اخراج کرد.^{۱۲}

پیش از این نیز خبرگزاری‌های ایران در تاریخ ۱۵ اسفند از بیکاری صدها کارگر روزمزد در بازار گل و گیاه و کارگران باربر در بازار خبر داده بودند. بیشتر آنها کارگران فصلی هستند و از قرارداد کار و بیمه برخوردار نیستند.^{۱۳}

مهدی خجسته، عضو هیات مدیره کانون سراسری انجمن‌های صنفی کارگران ساختمانی هم از بیکاری هزاران کارگر ساختمانی به دلیل شیوع کرونا خبر داده است. کارگران ساختمانی نیز اغلب بدون برخورداری از قرارداد و بیمه، به صورت روزمزد به کار اشتغال دارند.^{۱۴}

۱۸ اسفند هم رئیس اتحادیه هتل‌داران مشهد از اعزام صدها کارگر هتل استان خراسان رضوی به مرخصی اجباری خبر داده بود.

کارگران رستوران و خوراک‌پزی‌ها هم به دنبال تعطیلی یا کاهش فروش رستوران‌ها و غذاخوری‌ها به مرخصی اجباری فرستاده یا اخراج شدند. گزارش میدانی رسانه‌های خبری ایران از نقاط مختلف نشان می‌دهد که مراجعه به رستوران‌ها، فروشگاه‌های لباس و مراکز خرید کاهش یافته و کارگران این بخش نیز بیکار شده‌اند.

دستفروشی ممنوع شد

وضعیت کرونایی گریبان دستفروشان و کولبران را نیز گرفته است. دستفروشان اگرچه در روزهای نخست شیوع کرونا همچنان در معابر عمومی حضور داشتند، اما با افزایش شمار مبتلایان و کاهش تردد در شهرها، بازار دستفروشان که همواره در نزدیکی نوروز رونق داشت، کساد شد.

مشتریان ماسک‌دار و دستفروشان بی ماسک: دستفروشان همچنان در خیابان اند.

غلامحسین محمدی، رئیس مرکز ارتباطات و امور بین الملل شهرداری تهران ۲۲ اسفند گفت که ۴۲ مرکز دستفروشی در تهران که زیر نظر شهرداری بودند، تعطیل شده‌اند. به گفته او، ورود دستفروشان به مترو هم ممنوع است.^{۱۵}

حمیدرضا تحصیلی مدیر عامل سابق شرکت ساماندهی صنایع و مشاغل شهرداری تهران هم تعطیلی ۴۲ بازار را که به منظور ساماندهی دستفروشان تعیین شده بود، تأیید کرد.^{۱۶}

فعالیت دستفروشان در سایر مناطق کشور نیز ممنوع اعلام شده است. ۲۱ آبان فرماندار آبادان از ممنوعیت فعالیت تمامی دستفروشان در این شهر و منطقه آزاد اروند خبر داد.^{۱۷} در استان‌های گیلان، مازندران، اصفهان، خراسان رضوی، مرکزی، زنجان، کرمانشاه، لرستان، هرمزگان، یزد، فارس و ... نیز دستفروشی ممنوع اعلام شده است.

زهرا نژاد بهران عضو شورای اسلامی شهر تهران گفته که شورای شهر «در حال رایزنی با دستگاه‌هایی همچون بنیاد مستضعفان بوده تا از این طریق کمک‌های مالی به دستفروشان انجام گیرد».^{۱۸}

محمد شریعتمداری، وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی نیز از پرداخت بیمه بیکاری و تسهیلات به دستفروشان خبر داد. به گفته او سه هزار میلیارد تومان اعتبار برای این کار در نظر گرفته شده است. وزیر کار اما در باره نحوه پرداخت این تسهیلات و همچنین بیمه بیکاری به دستفروشان توضیحی ارائه نکرد.^{۱۹}

مرزها بسته شد، کولبران بیکار شدند

عراق تمامی گذرگاه‌های مرزی با ایران را برای جلوگیری از شیوع کرونا مسدود کرده است. بسته شدن مرزها، آمد و شد کولبران را ناممکن کرده است. عبدالله بلوایی، فعال صنفی در مریوان در همین رابطه گفت: «کولبران که پیش از این با عبور از مناطق کوهستانی مانند مرز "ته ته" و گذشتن از مرز به سختی امرار معاش می‌کردند، اکنون با بسته شدن مرز از دو سو، بیکار شده و بدون درآمد مانده‌اند.»^{۲۰}

آمار مشخصی از شمار کولبران در دست نیست. به گفته یک نماینده مجلس ۸۰ هزار تن در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه از طریق کولبری امرار معاش می‌کنند. دولت پیش از این وعده کرده بود که طرح بیمه کولبران را تصویب و اجرا کند. وزارت کشور جمهوری اسلامی اما طی یک سال گذشته بارها اعلام کرده که «کولبری را به رسمیت نمی‌شناسد».

عیسی منصوری، معاون توسعه کارآفرینی و اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ۹ اسفند باردیگر خواستار «رسمیت بخشیدن به کولبری» شد و گفت که با رسمیت بخشیدن به آن دولت می‌تواند کولبری را «کنترل کند».^{۲۱}

کودکان کار و زباله‌گردها

نهادهای دولتی و شهرداری مسئولیت کودکان کار و خیابان را بر دوش یکدیگر می‌اندازند. آنها با حداقل لوازم بهداشتی و حفاظتی همچنان در خیابان هستند.

۲۳ اسفند «انجمن یاری کودکان در معرض خطر» با صدور بیانیه‌ای نسبت به خطری که با شیوع کرونا سلامت کودکان کار به‌ویژه کودکان زباله‌گرد را تهدید می‌کند، هشدار داد و از دولت خواست در اسرع وقت بودجه‌ای را برای حمایت از این کودکان و حذف زباله‌گردی اختصاص دهد.^{۲۲}

فاطمه قاسم‌زاده، رئیس هیأت مدیره شبکه یاری کودکان کار ۱۲ اسفند در باره شرایط کودکان کار که برای امرار معاش به ناچار به زباله‌گردی روی آورده‌اند، گفت که اغلب کودکان زباله‌گرد برای پیمانکاران کار می‌کنند و تاکنون هیچ کاری برای این کودکان مانند ارائه بسته‌های بهداشتی یا

آموزش صورت نپذیرفته است. کودکان کار شرایط زندگی و تغذیه مناسبی ندارند. بنابراین سیستم ایمنی آنها نسبت کودکان عادی ضعیف‌تر است و به همین دلیل، بیشتر در معرض ویروس قرار دارند. همچنین، آنها سر چهارراه‌ها، کارگاه‌ها، مترو، اتوبوس، و به طور کلی در محل‌های شلوغ و پر رفت و آمد حضور دارند. همین آمار ابتلایشان به ویروس را به طرز وحشتناکی بالا می‌برد و کودکان زباله‌گرد در این میان با بیشترین آسیب روبه‌رو هستند. ولی به کارشان ادامه می‌دهند. چون مجبور هستند برای تامین معاش خود و خانواده‌شان کار کنند.

مهرداد کتال محسنی، معاون اداره کل محیط‌زیست استان تهران هم تأیید کرده که برخی از پیمانکاران برای منافع مالی خود، سلامت کودکان کار را نادیده می‌گیرند.^{۲۳}

نهادهای حکومتی آمار دقیقی از شمار کودکان کار و کودکان زباله‌گرد ارائه نمی‌کنند. در تابستان ۱۳۹۸ همزمان با اجرای طرح «ساماندهی کودکان کار و خیابانی»، انجمن دفاع از حقوق کودک اعلام کرد تنها در تهران حدود ۴۶۰۰ کودک به زباله‌گردی اشتغال دارند. محمود عباسی، رئیس کمیسیون حقوق کودکان وزارت دادگستری هم آبان امسال گفته بود: حدود ۴ هزار و ۶۰۰ کودک زباله‌گرد در تهران داریم که بیش از ۹۵ درصد آنها خارجی هستند.

آرش نصر اصفهانی، مدیر کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران ۷ اسفند گفت: «امکان سرشماری کودکان کار به هیچ‌عنوان وجود ندارد.» او شرایط زندگی کودکان کار را «اسفبار» توصیف کرد و گفت: «محل زندگی آنها در آلونک‌ها و کانکس‌های اطراف گاراژها و گودهاست. وضعیت بهداشتی این گاراژها و گودها بسیار بد و بشدت آلوده است. بسیاری از این گودها، سرویس بهداشتی ندارند و بندرت شما می‌توانید حمام پیدا کنید.»

به گفته این مقام مسؤل، کودکان ۸-۹ ساله نیز به زباله‌گردی اشتغال دارند اما کودکان ۱۱-۱۲ سال به بالا زیاد دیده می‌شوند. این در حالی است که زباله‌گردی در شمار مشاغل سخت و زیان‌آور قرار دارد و براساس قانون کار ایران اشتغال کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع است و کودکان کمتر از ۱۸ سال هم نباید در مشاغل سخت و زیان‌آور به کار گرفته شوند. آرش نصر اصفهانی اما در نهایت پیمانکاران را مسؤل اشتغال کودکان کار دانست و گفت: «اغلب این کودکان افغانستانی هستند و به همراه خانواده به زباله‌گردی اشتغال دارند.»^{۲۴}

یوسف آفرینی، رییس اداره پیشگیری و ساماندهی آسیب دیدگان اجتماعی شهرداری شیراز هم ۱۰ اسفند گفت که براساس مصوبه ستاد بحران، کودکان کار و متکدیان از سطح شهر جمع‌آوری می‌شوند. به گفته او ۹۰ درصد کودکان کار در شیراز افغانستانی هستند و پس از اجرای این مصوبه هیچ کودک کاری شناسایی نشده و مراکز بهزیستی کودکان کار را پذیرش نمی‌کنند.^{۲۵}

در سایر استان‌های ایران، از جمله کرمانشاه، یزد، اصفهان، بوشهر، کرمان، گیلان و مرکزی مسئولان دولتی از توزیع وسایل بهداشتی و حفاظتی میان کودکان کار خبر دادند.

۲۳ اسفند اما انوشیروان محسنی بندپی، استاندار تهران خواستار اجرای طرح ساماندهی کودکان کار به صورت ضربتی و با سرعت بیشتر شد. او گفت که کودکان ایرانی تحویل مراکز بهزیستی می‌شوند و اگر از اتباع بودند تمهیدات و تسهیلات لازم برای خروج آنها از مرز فراهم می‌شود.^{۲۶} چند روز پس از این اظهارات، مسؤول روابط عمومی استانداری تهران از آغاز بازگرداندن کودکان زباله‌گرد به افغانستان خبر داد.^{۲۷}

وعده مقام‌های دولتی برای محافظت کودکان کار در مقابل شیوع کرونا و ممنوعیت اشتغال آنها به زباله‌گردی تا به حال بدون نتیجه بوده و این کودکان همچنان بدون برخورداری از وسایل حفاظتی و بهداشتی به زباله‌گردی اشتغال دارند.

تداوم سرکوب مزدی کارگران

جلسات شورای عالی کار به عنوان نهاد مرجع تعیین حداقل دستمزد پس از تعیین ارزش سبد معیشت به حالت تعلیق درآمده است. اعضای کارگری این شورا که از تشکل‌های کارگری حکومتی هستند، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی را مسؤول عدم برگزاری جلسات مربوط به دستمزد دانسته و گفته‌اند که با وجود اعلام آمادگی آنها، این وزارتخانه برای برگزاری جلسه اقدامی نمی‌کند.

این شورا در آخرین جلسه ارزش سبد معیشت را که براساس ماده ۴۱ قانون کار ایران یکی از معیارهای تعیین حداقل دستمزد است، ۴ میلیون و ۹۴۰ هزار تومان اعلام کرد. تشکل‌های مستقل کارگری این رقم را غیرواقعی و کمتر از میانگین هزینه ضروری خانوار دانسته و پیش از این خواستار افزایش حداقل دستمزد به ۹ میلیون تومان شده بودند.

نمایندگان دولت، کارفرمایان و کارگران اما در غیاب نمایندگان تشکل‌های مستقل، بدون توجه به نرخ تورم واقعی و افزایش هزینه معیشت بر سر رقم ۴ میلیون و ۹۴۰ هزار تومان به توافق رسیدند. به گفته فرامرز توفیقی، عضو کانون عالی شوراها، اسلامی کار و کمیته مزد شورای عالی کار، این توافق در حالی حاصل شده که اعضای کارگری شورا رقم متفاوتی با پیشنهاد نماینده دولت مطرح کرده بودند اما در نهایت رقم پیشنهادی دولت را پذیرفتند.

شورای عالی کار در شرایطی ارزش سبد معیشت یک خانوار ۳,۳ نفره را کمتر از ۵ میلیون تومان تعیین کرد که دستمزد کنونی کارگران تنها ۵۴ درصد هزینه کارگران را پوشش می‌دهد و نرخ تورم واقعی کالاهای خوراکی و آشامیدنی بیش از ۵۰ درصد برآورد شده است. این شورا اما نرخ تورم کالاهای خوراکی را که بیش از یک سوم درآمد کارگران را مصرف می‌کند، حدود ۳۱ درصد حساب کرده است.^{۲۸}

چنانچه همین محاسبات مبناء قرار گیرد، حداقل دستمزد کارگران برای سال آینده باید مطابق قانون بیش از دو برابر افزایش یابد. شورای عالی کار اما برخلاف قانون با افزایش حداقل دستمزد برابر با هزینه سبد معیشت مخالف است و تنها نرخ تورم رسمی را معیار تعیین دستمزد قرار می‌دهد.

دولت و کارفرمایان هنوز موضع‌شان را در ارتباط با حداقل دستمزد علنی نکرده‌اند. دولت در قانون بودجه سال آینده افزایش ۱۵ تا ۲۰ درصدی حقوق کارکنان را در نظر گرفته است و به نظر می‌رسد همین میزان افزایش را برای حداقل دستمزد پیشنهاد کند. علی‌حدایی، عضو کارگری شورای عالی کار هم در واکنش به این موضوع، بدون اینکه مرجع پیشنهاد دهنده را معرفی کند، گفته است: نمایندگان کارگری با پیشنهاد ۱۵ درصد افزایش در جلسه شرکت نمی‌کنند.

کارفرمایان نیز همانند سال‌های گذشته شرایط رکود اقتصادی و ناتوانی بنگاه‌ها از افزایش هزینه دستمزد را مانع واقعی شدن حداقل دستمزد دانسته و افزایش دستمزد را عامل تعطیلی بنگاه‌ها و ریزش نیروی کار معرفی کرده‌اند.^{۲۹}

حمیدرضا سیفی، دبیرکل کانون عالی کارفرمایان در همین رابطه گفته است: «تصمیمی که درباره دستمزد گرفته می‌شود باید به گونه‌ای باشد که به صنایع کوچک لطمه نزنند. در شرایط فعلی کشور

باید به گونه‌ای تصمیم بگیریم که بنگاه‌های اقتصادی تعطیل نشود. در این تصمیم باید حداکثر سقفی در نظر گرفته شود که کارگر هم بتواند امورات خود را بگذراند.»^{۳۰}

پیش از این حاتم شاکرمی، معاون وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی هم در اظهارنظر مشابهی، تعیین حداقل دستمزد سال آینده را «تصمیم سخت» خوانده و گفته بود: «شورای عالی کار باید تداوم اشتغال و حیات بنگاه‌ها را در تعیین دستمزد لحاظ کند.» او با اذعان به اینکه نرخ تورم و رقم هزینه سبد معیشت مبنای تعیین دستمزد است، پایداری مشاغل و حفظ اشتغال موجود در کنار جبران هزینه‌های زندگی کارگران را از عوامل موثر در تعیین حداقل دستمزد عنوان کرده بود.^{۳۱}

اظهارات او را می‌توان موضع دولت در مذاکره بر سر دستمزد تعبیر کرد که همانند دوره‌های پیشین به دنبال تحمیل سرکوب مزدی به کارگران است.

بازنشستگان: زندگی زیر خط فقر

برپایه اظهارات رئیس کانون عالی بازنشستگان سازمان تأمین اجتماعی، ۶۳ درصد بازنشستگان تأمین اجتماعی حداقل‌بگیر هستند و کمتر از دو میلیون تومان حقوق دریافت می‌کنند.^{۳۲}

کانون عالی بازنشستگان تأمین اجتماعی در نامه‌ای به وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی خواستار افزایش حقوق بر مبنای نرخ تورم واقعی شده است.

در قانون بودجه سال آینده که با دستور علی خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی ایران بدون تصویب مجلس شورای اسلامی به شورای نگهبان ارجاع شد، افزایش ۱۵ درصدی حقوق کارکنان دولت و بازنشستگان پیش‌بینی شده است. براین اساس، حداقل حقوق کارکنان دولت و بازنشستگان نباید کمتر از ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار تومان باشد.^{۳۳} این رقم حداقل ۲ میلیون و ۱۴۰ هزار تومان از مبلغ سبد معیشت مصوب شورای عالی کار کمتر است. درعین حال، برپایه اظهارات سخنگوی کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی، افزایش حداقل حقوق به میزان ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار تومان شامل همه آنهایی که نصف یا کمتر از نصف این مبلغ دریافت می‌کنند، نمی‌شود، چرا که افزایش بیشتر از ۵۰ درصد حقوق در سال ۹۹ نسبت به سال ۹۸ امکان‌پذیر نیست.^{۳۴}

ادولت همچنين همانند سال‌هاي گذشته از تأمين اعتبار براي اجراي قانون همسان‌سازي حقوق بازنشستگان امتناع كرد. علي دهقان كيا، رئيس كانون بازنشستگان و مستمري بگيران تأمين اجتماعي بيان، اعتبار مورد نياز براي اجراي اين قانون را ۲ هزار و ۵۰۰ ميليارد تومان اعلام کرده است. به گفته او دولت تنها ۹۵۰ ميليارد تومان از اين مبلغ را تأمين کرده و بقيه آن پرداخت نشده است.

دولت نه تنها اعتبار اجراي قانون همسان‌سازي حقوق بازنشستگان را تأمين نمي‌کند بلکه از پرداخت بدهي ۲۵۰ هزار ميليارد توماني به سازمان تأمين اجتماعي هم سر باز مي‌زند. پيامد اين وضعيت ناتواني سازمان تأمين اجتماعي در پرداخت حقوق بازنشستگان است.

دولت در قانون بودجه سال آينده پرداخت تنها ۵۰ هزار ميليارد تومان از مطالبات سازمان تأمين اجتماعي را پيش‌بيني کرده است. اين مبلغ قرار است به صورت غيرنقدي و از محل واگذاري سهام دولت، تأمين خوراک پتروشيمي و انرژي با «قيمت ترجيحي» براي مصرف جاري کليه واحدهاي توليدي تأمين اجتماعي، واگذاري سهام دولتي و خانه‌هاي سازماني پرداخت شود.^{۳۵}

بازنشستگان بهمن امسال نيز در اعتراض به تحمیل فقر و نابرابري مقابل ساختمان مجلس شوراي اسلامي تجمع کردند.

کارگران شهرداری اهواز در اعتراض به پرداخت نشدن دستمزدها مقابل ساختمان استانداری تجمع کردند.

معوقات مزدی کارگران شهرداری

همانند ماه‌های گذشته دستمزد کارگران در واحدهای تولیدی و خدماتی با تأخیر پرداخت شد. کارگران شهرداری در چند شهر در اعتراض به این وضعیت دست از کار کشیدند یا تجمع کردند. در بندرلنگه در استان بوشهر کارگران شهرداری از شش ماه قبل دستمزد دریافت نکرده‌اند.^{۳۶}

حدود ۵ هزار کارگر شهرداری رشت هم دست کم سه ماه دستمزد و ۱۰ ماه حق بیمه پرداخت نشده طلب دارند.^{۳۷} وضعیت کارگران شهرداری مریوان هم تفاوتی با همکارانشان در رشت و بندر لنگه ندارند. آنها از تابستان امسال حقوق دریافت نکرده‌اند.^{۳۸} به همین ترتیب، کارگران شهرداری در الوند (استان قزوین)، منطقه هشت بندرعباس (هرمزگان)، منطقه یک اهواز و فضای سبز تهران نیز از سه تا هشت ماه دستمزد معوقه دارند.

مسئولان شهرداری شوراهای اسلامی شهر وعده کرده‌اند پیش از تعطیلات پایان سال مطالبات معوق کارگران شهرداری پرداخت شود. کارگران شهرداری با قراردادهای موقت و به واسطه شرکت‌های پیمانکار تأمین نیروی انسانی اشتغال دارند و اغلب آنها حداقل دستمزد را دریافت می‌کنند.

علاوه بر کارگران بخش خدمات شهری، کارگران حمل و نقل ریلی و جاده‌ای، معدن طبس، کنتورسازی قزوین و صنایع مخابراتی راه دور شیراز هم همچنان از سه تا ۲۹ ماه دستمزد معوق دارند. این کارگران در اعتراض به این وضعیت در بهمن ماه چند مرتبه تحصن و تجمع کردند. شیوع کرونا اما مانع تداوم اعتراض‌های کارگری شد.

زنجیره بیکارسازی کارگران

پیش از آنکه شیوع کرونا موجب تعطیلی بنگاه‌های تولیدی کوچک و به بهانه‌ای برای اخراج کارگران تبدیل شود، بنگاه‌های بزرگ و متوسط و همچنین زنجیره خودروسازی اخراج کارگران را در دستور کار قرار دادند. در معدن چادرملو در استان یزد، شرکت پیمانکاری «بهاوند باراد» ۲۰ کارگر را اخراج کرد و قرارداد کارگران را به دو ماه کاهش داد. کارگران در اعتراض به این وضعیت برای دو روز

اعتصاب کردند. بیشتر کارگران شاغل در معدن چادرملو به واسطه شرکت‌های پیمانکاری تأمین نیروی انسانی اشتغال دارند.^{۳۹}

در صنایع خودروسازی هم دولت تعهدش مبنی بر تزریق نقدینگی به شرکت‌های قطعه‌سازی خودرو را عملی نکرد و این شرکت‌ها نیز بار دیگر در آستانه تعطیلی قرار گرفتند. دولت تعهد کرده بود که بخشی از بدهی خودروسازان به شرکت‌های قطعه‌سازی را پرداخت کند اما تنها ۱۵ درصد اعتبار ۵ هزار میلیارد تومانی تأمین شد تا ۱۳۰ هزار کارگر قطعه‌ساز در آستانه بیکاری قرار بگیرند.^{۴۰}

شماری از کارگران حمل و نقل ریلی نیز در دو ماه گذشته شغل خود را از دست دادند. شرکت مسافری رجاء قرارداد حداقل ۲۰ تن از مهمانداران را تمدید نکرد. ایران تراورس به عنوان پیمانکار اصلی نگهداری خط و ابنیه شرکت راه‌آهن جمهوری اسلامی هم چند تن از کارگرانش را اخراج کرد. کارگران نگهداری خط و ابنیه فنی راه‌آهن جمهوری اسلامی در نقاط مختلف دستمزد معوق دارند و پیش از این بارها در اعتراض به تأخیر در پرداخت نشدن دستمزدها و البته نوع قراردادهایشان اعتصاب کرده‌اند.

فروش نفت ایران تحت تأثیر تحریم‌های آمریکا به پایین‌ترین میزان طی چهار دهه گذشته نزول کرده و بخشی از پروژه‌های نفت و گاز تعطیل شده یا در آستانه تعطیلی قرار دارند. این شرایط موجب تأخیر در پرداخت دستمزد و حتی اخراج کارگران این بخش شده است. کارگران فاز ۱۴ پارس جنوبی حداقل شش ماه دستمزد معوق دارند.^{۴۱}

در پتروشیمی اروند هم واقع در بندر «امام خمینی» در استان خوزستان کارگران در اعتراض به اجرا نشدن طرح طبقه‌بندی مشاغل دست به اعتصاب زدند. این کارگران در ۱۳ بهمن باردیگر در محل کار خود تحصن کردند. دلیل اعتراض کارگران این بار تبدیل قراردادهای به حجمی بود.^{۴۲} منظور از قرارداد حجمی، قرارداد واگذاری کار بدون در نظر گرفتن تعداد کارگر است. یعنی در قرارداد تنها حجم کار و قیمت هر واحد کار مشخص شده و در آن تعیین نشده کار با چه تعداد کارگر و تحت چه شرایط و ضوابطی انجام می‌شود. در این شکل کار، پیمانکاران با تعداد کارگران کمتر، ساعت کار بیشتر در مقابل دستمزد حداقل مجری پیمان می‌شوند.

سرکوب

جمهوری اسلامی ایران محاکمه بازداشت‌شدگان اعتراضات به گرانی بنزین را در سکوت خبری پیش می‌برد. هنوز شمار دستگیرشدگان در جریان اعتراضات آبان به صورت دقیق اعلام نشده است. اما براساس اظهارات نمایندگان مجلس حداقل هفت هزار نفر به دلیل شرکت در این اعتراضات دستگیر شدند. برپایه اظهارات وزیر کشور جمهوری اسلامی، بیشتر دستگیر شدگان اعتراضات به گرانی بنزین از «اقتدار کم درآمد و با مشاغل کم درآمد یا بیکار» یعنی از طبقه کارگر بودند.

سخنگوی قوه قضاییه ایران از آغاز محاکمه این افراد خبر داده است. خبر محکومیت برخی از دستگیرشدگان به واسطه خانواده یا نزدیکانشان علنی می‌شود، اما بسیاری از آنها در سکوت خبری محاکمه و به حبس، کار اجباری، شلاق و حتی اعدام محکوم می‌شوند.

بازداشت و محاکمه کارگران و فعالان کارگری نیز همچنان ادامه دارد. ۲۶ بهمن سندیکای کارگران نیشکر هفت‌تپه از احضار و بازداشت رضا دبیریان، کارگر این کارخانه خبر داد. ۲۳^{۴۳} اسفند هم غریب حویزآوی، کارگر گروه ملی صنعتی فولاد اهواز به دادگاه احضار شد. او در جریان اعتراضات کارگران فولاد بازداشت شده بود.

فرشاد خدادادیان طاغونک، خرم‌آبایی و امین حاتمی سه کارگر سیمان کارون هم ۱۵ بهمن امسال در دادگاه مسجد سلیمان محاکمه شدند. این کارگران پیش از این با شکایت مدیران کارخانه محاکمه و از اتهامات مربوط به اعتراض کارگران در سال ۱۳۹۵ تبرئه شده بودند. مدیران کارخانه اما به این رای اعتراض کردند.^{۴۴}

در یک خبر دیگر اسحاق روحی، فعال کارگری در سنندج برای اجرای دوره محکومیت یک ساله به زندان رفت. او اردیبهشت ۱۳۹۸ همزمان با مراسم روز جهانی کارگر در سنندج دستگیر و به یک سال زندان محکوم شد. دادگاه تجدید نظر این حکم را تأیید کرد.^{۴۵}

۲۰ بهمن دبیر اجرایی خانه کارگر ماهشهر گفت که نگهبانی و حراست شرکت پیمانکاری «فریم کو» در مجتمع پتروشیمی «فراورش» و شرکت «پویا نصب» در مجتمع پتروشیمی «کیمیا» که ساختمان

آنها در جوار یکدیگر قرار دارد، از صبح روز یکم بهمن ماه همزمان به دو نفر از نماینده کارگران اجازه ورود به داخل مجتمع را نداده است. این دو از جمله کارگران پیگیر مطالبات صنفی بودند.^{۴۶}

حوادث کارگری

شیوع کرونا در ایران جان دستکم هفت پرستار، ۲۱ معلم شاغل و بازنشسته و ۸ کارمند بانکهای دولتی و خصوصی را گرفته است. مسئولان وزارت بهداشت اما از بیان آمار کشته شدگان کرونا در محیطهای کارگری خودداری می کنند.^{۴۷} آمار کشتگان قطعاً طی هفتههای آینده رشد بالاگیرندهای پیدا خواهد کرد.

حوادث کار در ۹ ماه نخست ۱۳۹۸ موجب مرگ ۱۳۶۳ کارگر شد. بیشتر کارگران فوت شده (۴۹۴) معادل ۳۸ درصد) در بخش ساختمان شاغل بودند. کارگران این بخش معمولاً بدون قرارداد و به صورت روزمزد به کار گرفته می شوند.^{۴۸}

براساس گزارشهای منتشر شده در رسانه‌های داخلی ایران از آغاز بهمن تا ۲۶ اسفند، ۸۱ کارگر بر اثر حادثه در محل کار جانانشان را از دست دادند. همانند ماههای گذشته کارگران بخش ساختمان (ساختمان‌سازی، چاه‌کنی و راه‌سازی) بیشترین آمار تلفات بر اثر حوادث کار را داشتند. ۳۰ کارگر ساختمانی در همین فاصله زمانی در محل کار جان باختند. در بخش معدن نیز مانند ماههای قبل حوادث کار زیادی گزارش شد. ۱۰ کارگر معدن بر اثر حوادث کار فوت کردند. در میان کارگران فوت شده حداقل سه تن، کودک و ۸ تن نیز مهاجر افغانستانی بودند.

در این بازه همچنین ۷۱ نفر بر اثر حوادث کار مجروح شدند. ۲۷ تن از این افراد در محیطهای صنعتی و کارگاههای تولیدی آسیب دیدند و ۳۱ تن نیز در بخش مشاغل خدماتی از جمله خدمات شهری.^{۴۹}

این آمار نمی‌تواند بیانگر تمامی حوادث کار در ایران باشد چرا که بسیاری از حوادث کار در بخش ساختمان یا مشاغلی که حکومت آنها را «غیررسمی» می‌نامد به نهادهای دولتی گزارش نمی‌شود.

شیوع کرونا موجب تعطیلی کولبری و خانه‌نشینی‌ها آنها شد. اما تا پیش از این وضعیت، کولبران در کوه‌ها و گذرگاههای مرزی گرفتار سرما می‌شدند یا هدف شلیک ماموران مرزبانی جمهوری اسلامی

قرار می‌گرفتند. ۲۸ بهمن ماموران مرزبانی در نوسود یک گروه از کولبران را هدف قرار دادند. در جریان این اقدام حداقل سه کولبر به قتل رسیدند و هفت کولبر دیگر زخمی شدند.^{۵۰}

در ۱۲ بهمن هم رسانه‌ها از گم شدن ۲۳ کولبر در ارتفاعات سقز خبر دادند. جسد دو تن از این کولبران که بر اثر سرما جان باختند، پیدا شد.^{۵۱}

- ۱ - رادیو زمانه / ۲۱ اسفند ۱۳۹۸ <https://www.radiozamaneh.com/493515>
- ۲ - خبرگزاری کار ایران، ۲۱ اسفند، <https://www.ilna.news/fa/tiny/news-883843>
- ۳ - رادیو زمانه، ۵ اسفند ۱۳۹۸ <https://www.radiozamaneh.com/490852>
- ۴ - رادیو زمانه، ۱۷ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/492872>
- ۵ - کانال تلگرام هفت‌تپه، کانال مستقل کارگران، ۱۸ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://t.me/kargarane7tape/2331>
- ۶ - رادیو زمانه، ۱۴ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/492457>
- ۷ - روزنامه همشهری، ۲۲ اسفند ۱۳۹۸؛ www.hamshahrionline.ir/news/491695
- ۸ - رادیو زمانه، ۱۹ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/493240>
- ۹ - نگاه کنید به منبع ۸
- ۱۰ - سایت میدان، ۱۴ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://meidaan.com/archive/67867>
- ۱۱ - کارگر نیوز، ۱۹ اسفند ۱۳۹۸؛ <http://www.kargarnews.ir/fa/pages/?cid=48987>
- ۱۲ - خبرگزاری دانشجویان ایران، ۲۰ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.isna.ir/news/98122015154>
- ۱۳ - رادیو زمانه، ۱۵ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/492631>
- ۱۴ - خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۲۱ اسفند ۱۳۹۸؛ www.irna.ir/news/83708516
- ۱۵ - سایت خبری رکنا، ۲۲ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.rokna.net/fa/tiny/news-550473>
- ۱۶ - باشگاه خبرنگاران جوان، ۲۲ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.yjc.ir/00UXhK>
- ۱۷ - خبرگزاری صدا و سیما جمهوری اسلامی، ۲۱ اسفند؛ <https://www.iribnews.ir/00BBym>
- ۱۸ - روزنامه گسترش، ۲۱ اسفند ۱۳۹۸؛ <http://bit.ly/2xzmZfV>
- ۱۹ - خبرگزاری دانشجو، ۲۰ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://snn.ir/003UvD>
- ۲۰ - رادیو زمانه، ۲۲ اسفند؛ <https://www.radiozamaneh.com/493620>
- ۲۱ - خبرآنلاین، ۹ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.khabaronline.ir/news/1358146>
- ۲۲ - رادیو زمانه، ۲۳ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/493805>
- ۲۳ - روزنامه همشهری، ۱۲ اسفند ۱۳۹۸؛ <http://bit.ly/2QeUg6p>
- ۲۴ - خبرگزاری پانا، ۷ اسفند ۱۳۹۸؛ <http://www.pana.ir/news/1026342>
- ۲۵ - خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۰ اسفند؛ www.irna.ir/news/83695276

- ۲۶ - میدان، ۲۳ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://meidaan.com/archive/68137>
- ۲۷ - رادیو زمانه، ۲۵ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/494002>
- ۲۸ - خبرآنلاین، ۶ اسفند ۱۳۹۸؛ www.khabaronline.ir/news/1357059
- ۲۹ - خبرگزاری تسنیم، ۱۲ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://tn.ai/2214715>
- ۳۰ - اقتصاد آنلاین، ۱۲ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.eghtesadonline.com/n/29EP>
- ۳۱ - روزنامه توسعه ایرانی، ۲۸ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.toseeirani.ir/fa/tiny/news-14924>
- ۳۲ - کارگر آنلاین، ۱۷ اسفند ۱۳۹۸؛ <http://bit.ly/2U41FXn>
- ۳۳ - خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۲ بهمن ۱۳۹۸؛ www.irna.ir/news/83643695
- ۳۴ - رادیو زمانه، ۱۱ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/491945>
- ۳۵ - رادیو زمانه ۱۷ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/492878>
- ۳۶ - رادیو زمانه ۳ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/485764>
- ۳۷ - خبرگزاری کار ایران، ۳ بهمن؛ <https://www.ilna.news/fa/tiny/news-863101>
- ۳۸ - خبرگزاری کار ایران، ۲۶ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.ilna.news/fa/tiny/news-886754>
- ۳۹ - رادیو زمانه، ۷ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/491244>
- ۴۰ - رادیو زمانه، ۱۳ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/491881>
- ۴۱ - رادیو زمانه، ۶ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/486168>
- ۴۲ - رادیو زمانه، ۱۳ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/487182>
- ۴۳ - سندیکای کارگران نیشکر هفت‌تپه، ۲۶ بهمن ۱۳۹۸؛ https://t.me/syndica_7tape/2529 و رادیو زمانه ۲۳ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/493749>
- ۴۴ - خبرگزاری کار ایران، ۱۶ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.ilna.news/fa/tiny/news-868491>
- ۴۵ - اتحادیه آزاد کارگران، ۱۳ بهمن ۱۳۹۸
- ۴۶ - خبرگزاری کار ایران، ۲۰ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.ilna.news/fa/tiny/news-870013>
- ۴۷ - رادیو زمانه، ۲۵ اسفند ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/494066> و <https://www.radiozamaneh.com/494077>
- ۴۸ - رادیو زمانه، ۳۰ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/489819>
- ۴۹ - این آمار بر مبنای خبرهای منتشر شده در رسانه‌های جمهوری اسلامی ایران استخراج شده است. آمار قربانیان حوادث کار در ایران قطعاً بیشتر از آن چیزی است که در رسانه‌های دولتی گزارش می‌شود.
- ۵۰ - رادیو زمانه، ۲۸ بهمن ۱۳۹۸؛ <https://www.radiozamaneh.com/489492>
- ۵۱ - کردپرس، ۱۲ بهمن ۱۳۹۸؛ <http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=208597>